

De Heraut

van de

Gereformeerde Kerken in Nederland.

Het auteursrecht van den inhoud van dit blad wordt verzekerd overeenkomstig de wet van 28 Junij 1881 (Staatblad N°. 124).

Dit blad wordt geregeld des Vrijdags aan de geabonneerden verzonden. Bijdragen van medewerkers, ingezonden stukken enalles wat verder den inhoud van dit blad betreft, te adresseren aan de REDACTIE. Abonneementen en Advertentieën aan den Uitgever J. A. WORMSER; Bureau N. Z. Voorburgwal 44, te Amsterdam. Inzendingen die later dan Donderdag 's namiddags te 12 uren worden ontvangen kunnen voor het nummer van die week niet meer in aanmerking komen

Zondag 28 Februari 1897. N°. 1001.

Abonnementsprijs: franco aan huis, per drie maanden f. 1.20. Afzonderlijke nummers aan het Bureau 10 Cent. Abonneementen worden aangenomen door alle Boekhandelaren, Postdirecteuren enz. en aan het Bureau te Amsterdam. Advertentieën: van 1 tot 6 regels 90 Cent; voor elken regel meer 15 Cent. Aanvragen en vermelding van leidegaven en Verslagen van Vereenigingen 10 Ct. p. regel.

Van de gemeene Gratie.

TWEDE STUK.

XXII.

Toen ik een kind was, sprak ik als een kind, was ik gezind als een kind, overleide ik als een kind; maar wanneer ik een man geworden ben, zoo heb ik te niete gedaan hetgeene eens kinds was.

1 Cor. 13:11.

Dat de vrucht, die de gemeene gratie voor heel het leven der volkeren droeg, meê in de eeuwigheid overgaat, bleek ons uit het hemelsch getuigenis, »dat de koningen de eere en de heerlijkheid der volkeren in het nieuwe-Jeruzalem, dat uit den hemel is neder-gedaald, zullen inbrengen" (Openb. 21:26). En evenzoo bleek ons uit een ander getuigenis, meldende hoe »de werken der gezelligen met hen volgen" naar de overzijde des grafs (Openb. 14:13), dat ook voor de enkele personen de vrucht der gemeene gratie niet teloor gaat, maar eeuwig blijft. Thans rest ons hierbij nog een laatste vraag onder de oogen te zien, namelijk of en in hoeverre de Heilige Schrift ons ook het verband toelicht, dat tusschen de werking der gemeene gratie in deze bedeeeling, en haar vrucht in de eeuwigheid bestaan zal. Natuurlijk weten we ook hiervan uit ons zelve niets. De ervaring kan ons ten deze niet te hulpe komen. Bloote gissing geeft geen vastigheid. Meldt de Heilige Schrift hieromtrent niets, dan weten we in dit opzicht ook niets. En in elk geval is het alleen haar openbaring, die een tip van den sluier kan opheffen, althans voor hem die aan die Schrift geloof.

Nu is er éne verklaring van den apostel Paulus, die hier metterdaad licht spreidt. We bedoelen hetgeen hij in 1 Cor. 13 zegt over het te niet gaan van deze tegenwoordige kennis, en het ons toekomen in de eeuwigheid van een geheel andersoortige kennis. Stel, als vrucht van de gemeene gratie is een kind van God aan deze zijde van het graf tot zeldzaam veelzijdige kennis, tot een zeer helder inzicht en tot een scherp bejnd oordeel gekomen. Aan deze zijde van het graf stond hij, dank zij die kennis, op veel hooger standpunt in persoonlijke ontwikkeling, dan de matroos die in de zaling klautert, dan een knecht te lande die achter den ploeg loopt, of dan een wever, die de spool jaagt door de scheuring van het weefgetouw. Nu sterft die denker, die matroos, die boerenknecht en die wever, vraag, zal nu ook aan de overzijde van het graf die vaardige, kundige, rijke denker in dit opzicht iets boven de andere drie vooruit hebben, of wel, staan ze in de eeuwigheid volmaakt gelijk? Een diep ingrijpende vraag, die zich uiteraard in allerlei vorm herhalen laat. De één heeft nauwelijks moeite en strijd gekend, de ander is er in opgegaan, en heeft daardoor wilskracht en lijdzaamheid ontwikkeld. Hier sterft er een weg, op wiens pad steeds de rozen groeiden, glads verkijwt in den dood een door smart en verdriet en pijn als achtervolgde ziel, maar die dan ook door lijden geoeftend is. En zoo kan men de lijst voortzetten. Op elk punt verschil van levenslot, van aanleg en gang, en ten gevolge van deze onderscheiden levens-historie is de ontwikkeling van persoon en karakter, van wil en kenvermogen, van gevoel en gewaarwording schier bij allen die wegsterven verschillend. Als ge bij het sterven de geesten geestelijk wegen kondt, zoudt ge, ook afgezien van hun genade-staat en genadeontwikkeling, hun persoon-lijke waardij, die meê door de gemeene gratie werd beheerscht, bij allen zien verschillen. Geen twee geheel gelijk. En dit nu doet de vraag opkomen, of de dood dat verschil gelijk maakt, of wel dat aan de overzijde des grafs, juist zooals hier, zeker verschil in vleugelslag zal uitkomen. Let wel, we vragen niet, of dit verschil ook duurzaam in de eeuwigheid zal stand houden. Dit zou tot gansch andere overwegingen leiden. Wat we thans onderzoeken is alleen dit, of, als er op eenzelfde dag twee sterven, wier verhouding ge, wat hun persoonlijkheid ontwikkeling betreft, als één tot tien kunt stellen, die beide personen dan ook als één tot tien zullen staan, als ze hun oogen in de eeuwigheid openen, of wel dat ze in de eeuwigheid beiden gelijk zullen zijn; nu niet wat hun zaligheid betreft, want die bespreken we thans niet, maar wat aangaat den vleugelslag van hun persoonlijkheid ontwikkeling.

Raadpleegt ge nu wat Paulus in 1 Cor. 13 over het te niet gaan der kennis zegt, dan schijnt het bij den eersten oogopslag, alsof de gestelde vraag in beslist ontkennenden zin te beantwoorden ware. We lezen daar toch: »Wij kennen ten deele, en wij profeteeren ten deele, doch wanneer het volmaakte zal gekomen zijn, dan zal hetgeen ten deele is te niet gedaan worden. Hetzij profeteeren, zij zullen te niet gedaan worden, hetzij talen, zij zullen ophouden, hetzij kennis, zij zal te niet gedaan worden." Oppervlakkig bezien schijnt het pleit hiermede dus uitge-maakt. Gaat profetie, taal en kennis te niet, dan baat het u, met het oog op de eeuwigheid, ook niet, of ge aan deze zijde van het graf in profetie, taal en kennis anderen vooruit waart, en staat ge volkom-en gelijk met een ander, die noch taal noch profetie noch kennis bezat. Vergelijk het maar met het bezit van geld. De één sterft rijk, de ander sterft arm, maar om-dat wie rijk sterft al zijn goud moet achter-laten, en naakt de wereld uit gaat, staat in de eeuwigheid, wat geld betreft, de aarts-miljoenair volkomen gelijk met den man in lompen gehuld. Gaat nu, juist zooals het eigendom en het bezit van het geld en goed, ook het bezit van taal, en profetie en van kennis in het sterven teloor, dan geldt ook hier de regel, dat wie hier rijk aan kennis was, nochtans aan de overzij van het graf volmaakt gelijk zal staan met den man die doodarm aan kennis sterft.

Dat in 1 Cor. 13 sprake is van geestelij-ke kennis, die tot het terrein der particu-liere genade hoort, en niet van de alge-meene menscheijke kennis en ontwikkeling, die uit de gemeene gratie opkomt, doet hier niets ter zake. Formeel toch geldt voor die geestelijke en die menscheijke kennis éénzelfde wet. Sterft de geestelijke kennis, die we hier verwerpen, in het graf weg, dan volgt hieruit, à fortiori zelfs, dat ook onze menscheijke kennis het graf niet overleven zal. Dan toch zou blijken, dat in het sterven een geest zoodanig plot-selinge verandering onderging, dat, wat achter ons lag in nevelen werd opgelost, en dat een geheel nieuwe horizon zich voor ons ontsloot; en dat wel op zulk een wijs, dat er tusschen den gezichtsleider in dit leven en den horizon der eeuwigheid geen het minst voor ons waarneembaar verband bestond. Verklaarde de apostel omgekeerd, dat de geestelijke kennis in de eeuwigheid meêging, dan zou hieruit zeer zeker nog niet volgen, dat ook de algemeene men-scheijke kennis door het graf in de eeu-wigheid overleed. Maar als hij verklaart, dat reeds de geestelijke kennis te niet gedaan wordt, dan volgt hieruit wel terdege, dat ook de niet-geestelijke, de wereldsche kennis, als we ons zoo mogen uitdrukken, in geen geval een winste voor de eeuwigheid op-levt. Moest dus de uitdrukking van den apostel, dat onze geestelijke kennis te niet gedaan wordt en ophoudt z66 verstaan wor-den, dat ze evenals ons goed en geld in het sterven algeheel van ons werd afge-sneeden, dan ware geen andere slotsom moge-lijk, dan dat er ook van onze algemeene menscheijke kennis niets, hoegenaamd ook, meê in de eeuwigheid overging. Ons be-wustzijn zou dan in het sterven geheel wor-den uitgewischt; we zouden met een ge-heel blank, onbeschreven, oningevuld be-wustzijn in de eeuwigheid ontwaken, en in die eeuwigheid zou ons bewustzijn een ge-heel nieuwen inhoud ontvangen.

Bij nader onderzoek blijkt intusschen ten duidelijkste, dat we dit »ophouden" en dit te niet gedaan worden, niet aldus mogen noch kunnen opvatten. De apostel zelf toch verklaart zijn bedoeling nader in deze woorden: »Toen ik een kind was, sprak ik als een kind, was ik gezind als een kind, overleide ik als een kind; maar toen ik een man geworden ben, zoo heb ik te niet ge-daad hetgeene eens kinds was." Hier komt dus geheel dezelfde uitdrukking voor: »te niet gedaan hetgeene eens kinds was." Het is het even te voren heette: »de kennis zal te niet gedaan worden". De overgang uit dit in het volgend leven vergelijkt de apos-tel alzoo bij een overgang uit den kinderlijken in den manlijken leeftijd. Overgeer zooals de overgang van onze kennis is, als we van kind man worden, zoo zal ook de overgang zijn van de kennis die we als man beza-ten en de kennis, die ons de eeuwigheid zal brengen. Beide malea wordt de vooraf-gaande kennis te niet gedaan. Kondt ge dus zeggen, dat wie van kind man wordt, niets uit zijn kinderlijke kennis meê over-neemt in zijn kennis als man, zoo zoudt ge evenzoo moeten besluiten, dat we ook in de eeuwigheid niets hoegenaamd uit onze aardse kennis meê over zullen nemen. Maar weet ge, juist in tegenovergesteld

zin, dat de kennis van den man uit de ken-nis van het kind ontwikkeld en opgegroeid is, dan zegt de apostolische vergelijking u, dat naar de bedoeling van Paulus ook uw kennis, die ge hier op aarde bezeten hebt, van zeer grooten invloed zal zijn op de kennis die ge in de eeuwigheid zult be-zitten.

Of behoeft het nog aanwijzing, hoe ge-heel het stelsel van onze opvoeding juist berust op de onderstelling, dat ge als kind, in uw kinderjaren, den grondslag moet leg-gen voor de ontwikkeling in kennis, waar-voor ge als man vatbaar zult zijn? Is het een te loochenen feit, dat een ganschelijk verwaarloosde opvoeding nawerk op de ontwikkeling van den manlijken leeftijd? En ook, staat het niet vast, dat de in-drukken die we als kind ontvangen van ongemeen sterken invloed zijn op onze vorming en ontwikkeling als man? We weten alzoo met zekerheid, dat een kind wel slechts ten deele weet, gelijk we hier op aarde slechts ten deele kennen; we geven voetstoots toe, dat de kennis van het kind te niet gedaan wordt, en dat een man anders spreekt, anders gezind is en anders overlegt dan een kind, juist zooals we hier op aarde een kennis verwerven die te niet gaat, en dat we hier heel anders spreken, overleggen en gezind zijn, dan dit in de eeuwigheid het geval zal zijn; maar tevens volgt er even stellig uit Paulus' zeggen, dat soortgelijk ver-band als er bestaat tusschen de ont-wikkeling van het kind en de rijpheid van den man, er zoo ook verband zal blij-ven bestaan tusschen de kennis die we hier op aarde bezaten en de kennis die in de eeuwigheid ons deel zal zijn. De gestelde vraag moet derhalve in bevestigenden zin beantwoord worden. Er heeft in het ster-ven niet een uitwisseling, maar alleen een verheldering van ons bewustzijn plaats. Het zal niet zijn een opwaken in een heel andere, gansch nieuwe wereld, maar een opwaken als uit de schemering in het volle middaglicht, als uit vage waarneming in de verte tot een klare, volkomen heldere waarneming vlak bij.

Dat we zoo, en niet anders, onzen over-gang uit het aardse leven in de eeuwig-heid te verstaan hebben, blijkt bovendien nog nader, uit wat de apostel onmiddellijk op zijn vergelijking tusschen het kind en den man volgen laat. Hij schrijft toch ter-stond daarna dit: »Want wij zien nu als door een spiegel in een duistere rede, maar alsdan zullen wij zien aangezicht tot aangezicht; nu ken ik ten deele, maar alsdan zal ik kennen, gelijk ik ook gekend ben. Er schuilt in dat zeggen een Hebreuwsche zegswijze, die het recht verstand van deze woorden voor de meesten bemoeilijkt. We zullen deze plaats daarom toelichten. Dit zou niet noodig zijn, zoo een ieder geacht mocht worden, de Kanteekeningen te ken-nen; nu dit niet kan, is toelichting noodig. Er is hier namelijk sprake van een duistere rede, en het is deze uitdrukking die de meesten in de war brengt. Onder een duistere rede toch verstaan wij een min heldere uitspraak, die men wel leest, maar niet recht begrijpt. En toch heet wat in 1 Cor. 13:12 staat met zulk een duistere rede, gelijk wij deze uitdrukking vaak bezigen, volstrekt niets uitstaande. Dat dit zoo is, viel reeds te vermoeden uit de bijvoe-ging in een spiegel. Hoe ter wereld wilt ge een min heldere zegswijze in een spiegel zien? Deze bemoeilijkheid wordt intusschen terstond weggeworpen, indien men weet, dat in het Hebreuwsch eenzelfde woord ge-bezigd wordt om zaak en woord uit te drukken. De Jood kan met Dabar zoowel een gezegde als een zaak bedoelen. Paulus, die Jood was, heeft in het Grieksch nu dit-zelfde gebruik overgebracht, en onze Over-zetters zouden stellig beter hebben gedaan, indien ze vertaald hadden: »Maar nu zien we door een spiegel op een duister iets." In een spiegel kunt ge geen rede zien, maar wel kunt ge in een spiegel iets waarnemen. De spiegel werkaakt al hetgeen tegenover dien spiegel staat of er voorbijgaat. Dit alles kunt ge dus in een spiegel waarnemen. Alleen maar ge neemt dat alles in den spiegel waar in flauwer gedaante, vooral wanneer de spiegel niet zeer helder is. Nu kende men in Paulus' dagen nog in het minst niet onze groote, breede, dagheldere kristalspie-gels. De toen in gemeen gebruik zijnde spie-gels waren niet van glas, maar van metaal, en enigszins ingebogen. Ze waren meest rond en klein van vorm. Dit nu had ten gevolge, dat in zulke spiegels het voorwerp meest niet dan zeer schaduwwachtig, vaal in tint en min scherp in omtrek werd weergegeven. In vorstelijke paleizen mocht dit eniger-mate verholpen worden, door buitengewoon

rijn staal te nemen, en dat staal voortdurend te polijsten, maar in het gemeen gebruik waren de spiegels destijds uiterst gebrekkig, en konden niet anders dan een betrekkelijk zeer duister beeld geven van de zaak of den persoon dien ze werkaakten.

Ook in 2 Cor. 3:18 spreekt Paulus van zulk een spiegel, en zegt ons: »Wij allen, met ongedekten aangezichte, de heerlijkheid des Heeren als in een spiegel aanschouwende, worden naar het beeld dat we in dien spiegel waarnemen vervormd, van heerlijkheid tot heerlijkheid, als van des Heeren Geest". De daar door Paulus bedoelde spiegel is de Heilige Schrift. In die Heilige Schrift zien we ons een beeld van de heerlijkheid Gods in het beeld van Christus geteekend. Maar, zegt de apostel, dat is niet het klare, volle, heldere beeld, zooals de heerlijkheid Gods wezen-lijk glanst; neen, het is als een beeld in den spiegel. Wel gelijkend, wel volkomen betrouwbaar, maar als met een nevel over-wasemd. En hetzelfde onderscheid dat in klaarheid en helderheid bestaat tusschen den levenden persoon en zijn beeld in den spiegel, datzelfde onderscheid bestaat ook tusschen de wezenlijke heerlijkheid Gods in zijn majesteit, en tusschen het beeld van die heerlijkheid, dat ons uit de Heilige Schrift toesprekt. Toch heeft ook dit beeld van die heerlijkheid reeds kracht genoeg om ons naar zich te vervormen, en dat dit mogelijk is danken we aan de werking van den Heiligen Geest.

Dit gezegde nu uit 2 Cor. 3:18 licht het andere zeggen van den apostel in 1 Cor. 13:12 volkomen toe. Ook hier toch is sprake van een spiegel, waarin het beeld van God werkaakt wordt. Wat we hier op aarde waarnemen is niet God zelf in eigen persoon, maar zijn beeld in den spie-gel. Dientengevolge nu is onze kennis van God zeer gebrekkig, want het beeld van God dat we in den spiegel zien, is duister, d. w. z. het is niet het wezen zelf, maar slechts een schaduwbild, en ook, dat beeld is vaag en min duidelijk. Zoo zien we dan nu in dien spiegel niets dan een duister iets, een min helder beeld van onzen God. Maar in de eeuwigheid zal dit anders zijn. Dan gaat die spiegel weg. Dan komen we niet meer, gelijk thans, met onzen rug naar God, en met ons gezicht naar den spiegel te staan; maar dan keeren we onzen rug naar den spiegel toe, en zullen met ons gezicht naar God zelve toegekeerd zijn. Dienten-gevolge zullen we dan niet meer zijn ver-duisterd beeld in den spiegel, maar Hem zelve van aangezicht tot aangezicht zien, en alzoo Hem kennen, gelijk we gekend zijn van Hem, die ons niet in een spiegel, maar in ons wezen zelf ziet en doorgrondt.

En is hiermede 1 Cor. 13:12 volkomen duidelijk geworden, dan kunnen we niet genoeg de rijke beeldenkeus bewonderen, waarvan Paulus zich bedient, om een zoo om-sluierde zaak voor ons op te helderen. In geen beeld toch zoo duidelijk als in den overgang van het kinderlijk in het manlijk bewustzijn, kon hij ons tweemaal doen ge-voelen, en het sterksprekende onderscheid tusschen de kennis die we hier op aarde bezitten en tusschen de kennis die we in de eeuwigheid zullen hebben, en tegelijk het innig verband en den nauwen samenhang aan-duiden die tusschen beide soorten van ken-nisse zal bestaan. En ditzelfde verduide-lijkt hij nu nogmaals door het tweede beeld, waarin hij ons het verschil teekent tusschen het aanzien van een levend per-son in zijn gelaat, en het zien van zijn schaduwbild in een spiegel. Ook hier toch komt weer tweemaal uit, enerzijds het sterke verschil tusschen beide, en ander-zijds de innige samenhang. Iemands beeld, op zekeren afstand, in een klein metalen spie-gel opgevangen, is heel iets anders dan de aanschouwing van zijn eigen levenden per-son. En toch, ook bij dit groot verschil, is en blijft het de persoon zelf die zijn beeld in den spiegel wierp, en wie nooit den persoon, maar alleen nog zijn beeld in den spiegel zag, herkent den persoon dank zij zijn kennis van het beeld.

Scheen het dus aanvankelijk alsof de sterke uitdrukking: de kennis wordt te niet gedaan, allen samenhang en verband tusschen onze aardse kennis en onze kennis in de eeuwigheid wegnam, uit de nadere toelichting van de bedoeling des apostels blijkt wiskunstig zeker, dat we zijn zeggen zoo niet mogen opvatten, maar dat hij integendeel bedoelt, dat wel ter-dege de ééne kennis in de andere over-gaat, dat tusschen beide een vast ver-band bestaat, en dat door den dood de samenhang tusschen beide niet wordt verbroken.

Staat dit nu eenmaal vast, dan zien we tevens van achteren, hoe ook de uitdrukking: We kennen ten deele deze opvatting volkomen bevestigt. Wie toch spreekt van een kennis ten deele, be-tuigt daarmee, dat hij zich de volko-men kennis voorstelt, als in zekere deelen ingedeeld. Hebt ge nu een muur nog slechts ten deele opgetrokken, dan vol-tooit ge den muur niet, door af te breken het stuk muur dat er was, en er een anderen muur weer voor in plaats te zetten, maar dan volcint ge den muur juist door te laten staan wat staat, en er het ontbrekende deel aan toe te voegen. Het deel hoort bij het geheel, en om het geheel te hebben, kunt ge geen der deelen missen. Vormt alzoo onze kennis op aarde een deel, zij het ook nog slechts een klein deel van de vol-komen kennis, dan ligt ook hierin uitge-sproken, dat de hier verworven kennis en ontwikkeling niet wordt opgeheven of weggenomen, maar dat in de eeuwigheid aan dit kleinere deel het grootere deel wordt toegevoegd, om eerst aldus te geraken tot de volkomenheid. Alle twijfel of onzekerheid is alzoo ten eenemale afgesneden. Dui-delijk wordt in deze apostolische onder-wijzing uitgesproken, dat de aardse kennis in het sterven in de eeuwigte kennis over-blijft, wel met zoo groot verschil, dat, bij die eeuwigte kennis gerekend, de kennis die we hier hadden geheel schijnt onder-gegaan, maar zoo dat toch feitelijk hetgeen we hier bezaten een deel van het geheel blijft, en, gelijk in de kennis van den man de kennis van het kind, zoo ook in die eeuwigte kennis onze aardse kennis na zal werken en meê zal spreken.

Diegenen vergissen zich dus geheel, die zich inbeelden, dat de vorming en ontwikke-ling van onzen geest en de vorming van onzen persoon en ons karakter bijzaken zijn, waarop een kind van God nauwelijks te let-ten heeft, omdat het voor de eeuwigheid toch niet geeft. Het geeft voor de eeuwig-heid wel iets, het geeft voor de eeuwig-heid zelfs veel. Teloor gaat niets. Al wat hier wezenlijke winste was, blijft winste voor eeuwig. En wie tot aan zijn sterven toe zich is blijven oefenen, blijven verrijken en blijven ontwikkelen, zal uit het rijkere kind op aarde eens in de eeuwigheid als rijker man opwaken.

Hiermede stemt dan ook geheel overeen, wat de Heere Christus ons leert in zijn ge-lijkenis van de talenten. Talenten zijn het beeld van den ons toebetrouwden schat, en ook in het gemeene leven spreken we van een man van talent, om daarmee aan te duiden, zijn rijken aanleg en de hooge ont-wikkeling waartoe hij gekomen is. Nu zijn die talenten ongelijk verdeeld naar Gods vrijmachtig bestel. Maar dit leert de Heere ons dan toch in zijn gelijkenis, dat de man van de vijf en van de drie talenten in de eeuwigheid volstrekt niet gelijk staat met den man van het ééne talent, noch ook dat het er voor de eeuwigheid niet toe doet, of men zijn talent eenvoudig bewaard, of dat men het ook ontwikkeld heeft. Die vijf talenten had, won er andere vijf. Dat stelt zijn ontwikkeling voor. Die er één ontving won er geen. Dit stelt voor ontsluitenis en gemis aan ontwikkeling. En nu is het er zoo ver-vandaan, dat Jezus dit voor de eeuwigheid onverschillig zou noemen, dat juist de man die zijn talent niet ontwikkeld heeft, dood-arm, zelfs van dat ééne talent nog beroofd, de eeuwigheid ingaat, terwijl de man van de vijf talenten, die vijf met de vijf andere die hij er bij won, in de eeuwigheid indraagt. Ook al geven we dus toe, dat én Paulus in 1 Cor. 13 én Jezus in deze gelijkenis in de eerste plaats doelen op geestelijke kennis en geestelijke talenten, er blijkt dan toch uit, dat een verrijkt bewustzijn rijk den hemel ingaat, en een arm, of nog erger, ver-armd bewustzijn, ook leeg en arm in de eeuwigheid komt. Er is alzoo overgang, er is aan-sluiting, er is verband en samenhang. En voor zooveel nu de gemeene gratie liet van God verordend middel was, om onzen men-scheijken persoon hier op aarde te vormen, en onzen geest te verrijken, en ons karakter te ontwikkelen, mag op grond van de Hei-lige Schrift vastgesteld, dat de vrucht der gemeene gratie, voor wat de enkele persoen aangaat, ook wat de verrijking van het leven van hun bewustzijn betreft, volstrekt niet in het graf voor altoos ondergaat, maar na in het graf te zijn weggezonden, weer eeuwig op zal bloeien in die hooge, rijke en volmaakte kennis, die eerst de eeuwigheid ons brengen kan.